

Maciej Rzewuski

PODPIS SPADKODAWCY NA TESTAMENCIE WŁASNORĘCZNYM

Wolters Kluwer, Warszawa 2014 (ss. 338)

Prawo cywilne, czy szerzej prawo prywatne, jak pisał A. Stelmachowski (*Zarys teorii prawa cywilnego*, Warszawa 1998) ma tę właściwość, że jest prawem dnia codziennego, ale także prawem samoobsługowym, prawem przedmiotowym, którego mechanizmy obrony praw podmiotowych aktywują się w razie sporu, gdy sami zainteresowani (uprawnieni) o to wniosą. Istota i mechanizm prawa cywilnego w zasadzie się nie zmienia, zmienia się natomiast kształt (treść) poszczególnych instytucji. Zmiany ustrojowe, ewolucja stosunków społecznych pociągnęły za sobą także zmiany w polskim prawie cywilnym, zwłaszcza w prawie rzeczowym i obligacyjnym. W mniejszym stopniu, w ostatnim dwudziestopięcioleciu, zmianie podlegało polskie prawo spadkowe. Wynika to z jego kluczowej cechy, jaką jest stabilność regulacji. Zmiany społeczne wpływają na przepisy prawa spadkowego, w związku z istotą dziedziczenia, w rytmie wymiany pokoleń. Ten rytm wyznacza także natężenie refleksji naukowej i prac legislacyjnych nad potrzebą zmian w obowiązującym prawie spadkowym.

Odnieść można wrażenie, że w ostatnim czasie przyszła pora na intensywniejszy przegląd polskiego prawa spadkowego, właśnie pod kątem adekwatności jego przepisów do potrzeb i wyobrażeń współczesnego polskiego społeczeństwa. Kilkanaście lat temu, z tym że wskutek orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego, zmieniły się zasady dziedziczenia gospodarstw rolnych. W ostatnich zaś latach miały miejsce istotne korekty regulacji prawnosпадkowej, w tym zwłaszcza dotyczące kolejności dziedziczenia i kręgu dziedziców ustawowych (dziedziczenie ustawowe przez dziadków i pasierbów), swobody rozrządzania majątkiem *mortis causa* (testamentowy zapis windykacyjny). Wkrótce zmienią się szczegółowe zasady odpowiedzialności za długi spadkowe (regułą będzie przyjęcie spadku z dobrodziejstwem inwentarza). Swoją wpływ na funkcjonowanie prawnych reguł spadkobrania zaczyna mieć ustawodawca europejski, o czym świadczy wchodzące wkrótce w życie tzw. europejskie rozporządzenie spadkowe (650/2012). Swoją wagę zaczynają mieć pytania o zasadność przewidzianego w obowiązującym polskim prawie spadkowym zakazu zawierania umów dziedziczenia, dokonywania testamentów wspólnych. Orzecznictwo sądowe w sposób niejednolity rozstrzyga kwestię dopuszczalności dokonywania darowizny na wypadek śmierci.

Z powyższych względów uznać należy, że na nauce prawa cywilnego ciąży szczególna odpowiedzialność w zakresie poszukiwania odpowiedzi na pytanie, jakie zmiany są polskiemu prawu spadkowemu potrzebne. W taki nurt potrzebnych i istotnych rozważań wpisuje się monografia M. Rzewuskiego, *Podpis spadkodawcy na testamencie własnoręcznym*. Zagadnienia praktyczne i teoretyczne związane ze sporządzaniem testamentu holograficznego mają swój ciężar gatunkowy, dość wskazać, że prawidłowe posłużenie się testamentem własnoręcznym jest wyzwaniem, tak wobec braku legalnej definicji podpisu, jak i wobec okoliczności, że jego funkcja polega na realizacji autonomii majątkowej jednostki, która daje wyraz zasadzie ogólnej swobody testowania.

Na te wszystkie kwestie zwraca uwagę Autor recenzowanej książki. W Rozdziale I omawia, w szerokim poznawczym spektrum, testament jako instytucję prawa polskiego (str. 25 i n.). Testament postrzega zasadniczo z teoretycznej perspektywy czynności konwencjonalnych i wyjaśnia jego istotę, jako czynności prawnej, kwalifikowanej jako ważna (w cywilnoprawnym sensie) po spełnieniu przesłanek ustawowych. Zwraca przy tym uwagę, na tle omówionego wnikliwie (i krytycznie) sporu sądowego, na interesujący aspekt testamentu rozumianego jako rzecz (str. 41 i n.). Rozważania Rozdziału I kończą się udanymi uwagami o pojęciu i znaczeniu prawnym swobody testowania, łącznie z ograniczeniami *animus testandi* spadkodawcy (str. 59 i n.).

Charakter wprowadzający do najważniejszych ustaleń i rozstrzygnięć w przedmiocie głównego, tytułowego problemu prawnego, mają rozważania zawarte w Rozdziale II, a poświęcone formie testamentu holograficznego. Z tym, że nie są to tylko techniczne, o informacyjnym charakterze, wzmianki i omówienia obowiązujących przepisów prawnych, ale także ciekawe spostrzeżenia na tle filiacji historycznej testamentu, zwłaszcza w zakresie tradycji wymogów formalnych do tego rodzaju aktu prawnego (str. 71 i n.) oraz na tle komparatystycznym (str. 83). Tę bardzo udaną część książki kończą wnioski *de lege ferenda* (str. 119 i n.), w tym zwłaszcza oparty na pogłębionej analizie praktyki sądowej (co istotne, całą recenzowaną monografię wzbogaca skrupulatna, czyniona z wysoką kulturą polemiczną, analiza judykatów z zakresu prawa spadkowego) postulat „zliberalizowania wymogów formalnych testamentu holograficznego w zakresie pisma ręcznego spadkodawcy oraz daty testowania” – skoro dziś większość z nas posługuje się pismem komputerowym (str. 121).

Rozdział III pracy dotyczy *Istoty i funkcji podpisu spadkodawcy* (str. 125 i nast.), ale jego znaczenie, a właściwie poczynione przez Autora ustalenia, dalece wykraczają poza prawo spadkowe. Z Jego rozważań pożyteczne wnioski wyciągnąć można z pożytkiem dla rozwiązywania problemów na tle przepisów ogólnych prawa cywilnego o czynnościach prawnych, a także regulujących umowy obligacyjne. Swoją teoretyczną wagę mają zwłaszcza uwagi, których celem jest próba zdefiniowania pojęcia „podpis” (str. 128 i nast.). Rozważania na temat istoty podpisu mają

swoje interesujące uzupełnienie w Rozdziale IV, w którym Autor zwraca uwagę na pojmowanie pojęcia „podpis” w związku z rodzajem dokumentu zawierającego testament holograficzny (np. w postaci listu spadkodawcy, str. 161 i n.).

Kolejny, Rozdział V monografii zawiera analizę porównawczą podpisu (spadkodawcy) i innych symboli identyfikacyjnych, takich jak pseudonim, paraafa, przydomki, faksymilia i stampile, nazwiska cudze, zastępcze postaci podpisu oraz podpis elektroniczny (str. 176 i n.). Istotne znaczenie prawne, wynikające z samej definicji podpisu, na co zwraca Autor uwagę, ma miejsce położenia podpisu – przez spadkodawcę na testamencie holograficznym (Rozdział VI, str. 201 i n.).

Merytoryczną zawartość książki M. Rzewuskiego wieńczy Rozdział VII, który ukazuje w najdrobniejszych szczegółach takie aspekty prawne podpisu spadkodawcy, jak związek z wykładnią testamentu oraz sposoby weryfikacji podpisu spadkodawcy na testamencie holograficznym, w tym sposoby analizy podpisu testatora w cywilnym postępowaniu spadkowym (nie zabrakło także spojrzenia na problem weryfikacji podpisu spadkodawcy z perspektywy prawnokarnej i kryminalistycznej).

Recenzowane dzieło napisane jest językiem żywym, jasnym i zrozumiałym dla każdego czytelnika. Konstrukcja pracy jest przemyślana i poprawna. Rozważania wyczerpujące, a wnioski poparte rzeczową i przekonującą argumentacją.

Rzecz jasna monografię zaczyna Autor *Wstępem* (str. 17 i n.), kończy zaś *Uwagami końcowymi* (str. 293 i n.) oraz wykazami *Literatury*, *Aktów prawnych* i *Orzeczeń*. Zaprezentowana książka przedstawia określony w tytule aspekt prawny dziedziczenia, tj. problematyki, jak zauważa Dr M. Rzewuski, „niezwykle ważkiej zarówno od strony jurydycznej, praktycznej, jak i społecznej” (str. 17) – taka też jest cała Jego książka.

Książka niezwykle ważka i niezwykle ciekawa, tak z powodu rozważań *stricto* prawniczych, dla profesjonalnych jurystów, jak i z powodu wyczerpującego wykorzystania orzecznictwa sądowego i ukazania roli dziedziczenia testamentowego, dla każdego praktycznie czytelnika, który sam się w roli testatora może znaleźć. Z uwagi na powyższe ocenić należy pracę Autora bardzo wysoko i z przekonaniem polecić lekturę wszystkim zainteresowanym.

Dr hab. Adam Doliwa
Uniwersytet w Białymstoku